

Základní myšlenky strategie obranného výzkumu a technologií pro NATO

Jistě si dobře pamatujete v posledních dvou letech na všechny proroky, kteří přicházeli se zaručenými zprávami o zničujících světových katastrofách a různých způsobech konce světa. Rok 2000 však je řádným, běžným rokem ve vývoji lidstva, sice se zajímavou kulatou hodnotou, vybízející k oslavám obdobně jako v lidském životě, ale zůstává rokem: $r-2$, $r-1$, r , $r+1$, ke kterým jsou vztaženy mechanismy a procedury z hlediska klouzavého plánování a rozpočtování. Takový přístup povyšuje racionální a vědecké pohledy na realitu nad ty, které jsou citově zabarvené a mnohdy nepodložené nebo spekulativní.

K rozšíření NATO v roce 1999 došlo po vzniku vhodné politické situace. Kontinuálně byla připravována opatření, která postupně při dodržení principu konsenzu členských států, umožnila změny ve všech praktických oblastech života Aliance. Mezi ně náleží i oblast vědy, obranného výzkumu a technologií. Českou republiku očekává složité období přechodu od proklamací k praktické činnosti například v postupech, které na základě vědeckých poznatků a podkladů vyúsťují k přípravě základních politických a politicko-praktických opatření. Je pozitivní, že v roce 1999 byla v souladu s usnesením vlády z prosince 1998 takovýmto způsobem připravována Národní politika výzkumu a vývoje České republiky.

Například příprava nové strategické koncepce NATO, schválené ve Washingtonu 24. dubna 1999, byla provázena výzkumnou etapou a vypracováním příslušných podkladů. Následně jsou připravovány ke schválení dokumenty, které promítají novou situaci do dalších oblastí života NATO. V posledních dvou letech je připravována Strategie obranného výzkumu a technologií pro NATO. Jde o kolektivní dokument, který bude schvalován Severoatlantickou radou na základě doporučení nejvyššího poradního orgánu pro tuto oblast, tj. RTB (Komise NATO pro obranný výzkum a technologie).

Předkládaný příspěvek se zamýšlí nad sociálními a filozofickými souvislostmi ovlivňování společného zaměření obranného výzkumu a technologií v NATO, zejména proto, že je **rozdíl mezi proklamativním charakterem dokumentů a jejich uvedením do praxe**. Současně seznamuje se základními myšlenkami této strategie, protože by ji měli v potřebném rozsahu znát jak představitelé vědecké, výzkumné, vývojové i průmyslové komunity, tak rovněž ostatní kompetentní představitelé politických, právních, správních, ekonomických, kulturních i administrativních složek naší společnosti, kteří přijdou s jakoukoliv formou těchto problémů do styku. Cílem příspěvku mimo jiné je ovlivnění mnohdy podřízeného přístupu, charakterizovaného nekritickým přejímáním námětů a jejich tabuizace směrem k podpoře tvůrčího rozpracování strategie podle skutečných podmínek v České republice, podle skutečných schopností vlastního potenciálu k aktivnímu zapojení do samostatného řešení společných problémů organizace NATO nebo do mezinárodního řešení parciálních částí těchto problémů.

Výchozím tvrzením je konstatování, že vědu, výzkum, vývoj a technologie je vhodné a nutné orientovat a ovlivňovat. Právě takovou orientací na cestě k mezinárodní koordinaci a efektivnímu využívání jak existujícího potenciálu, tak jeho zdrojů, je možné spatřovat v přijímání politicko-odborného dokumentu, který je nazýván strategií.

Ne náhodou byly v úvodu připomenuty otázky katastrofických vizí předcházejících rok 2000. Takové vize mohou mít úspěch tam, kde není jasný ani dotvořený názor na předmět vizí, tam, kde je nedostatek vědecky podložených informací a znalostí. Autoři těchto vizí nepostupují směrem reálného zhodnocení skutečné situace podle objektivních a srovnatelných kritérií. Ti, jež vize přijímají, jsou při nedostatku nebo i nechuti získávat objektivní informace snadnými kořistmi. Jestliže však jsou mezi nimi občané v patřičných postech politické, ekonomické, správní nebo jiné významné oblasti dotýkající se veřejných financí, pak existuje reálné nebezpečí, že budou přijímána opatření nerelevantní k existující situaci.

Profesor Tondl v [1] se ze sémiotického hlediska zabývá vybudováním **interdisciplinární teorie dialogu**. Za zvlášť důležité považuje uskutečnění praktického kroku pochopení dialogu při jeho uplatnění pro kultivování veřejného života. Jedna kapitola je věnována dialogu vědy se společností. Klade v ní důraz na personifikaci, tj. za vědu mohou a musí vést takový dialog jednotlivé osobnosti vědy s politickými, kulturními a ekonomickými představiteli občanské společnosti. Spektrum možných účastníků dialogu je rozmanité, důležitá je jejich kompetentnost. Upozorňuje na změny vnějších funkcí vědy, tj. sociálních, ekonomických, politických a také vojenských či obranných.

V [1] na str. 113 uvádí: „V těchto měnících se sociálních, ekonomických i politických podmínkách se výzkum a vývoj staly v plném smyslu *»věcí veřejnou«*, tj. předmětem zájmu nejen politických a mocenských orgánů, ale prakticky většiny občanů. Z těchto důvodů vznikla různá státní i veřejná grémia, orgány, ministerstva a také různé zájmové skupiny, které se zabývaly problémy stimulace a směřování výzkumné a vývojové aktivity, hodnocení výsledků této aktivity, včetně hodnocení očekávaných rizik spjatých s jejich možnými aplikacemi.“

V rozvoji různých aspektů dialogů vědy se společností na str. 123–124 uvádí: „Druhá polovina dvacátého století prožila nejen velký růst výzkumné a vývojové činnosti, ale také vstup principů soutěživosti a potřeb vhodné selekce do výzkumných a vývojových projektů. Preferenční uspořádání totiž má reflektovat nejen vlastní potřeby vědy a výzkumu, ale také oprávněné nároky, potřeby nebo požadavky společnosti, respektive různých společenských oblastí, skupin nebo některých důležitých tematických celků.“

I nejlépe míněná strategie bude pouze na papíře, jestliže ji nevezmou za svou ti, jichž se týká. Může se stát aktem právním nebo politickým, ale bez organizátorů výzkumů, jednotlivých výzkumníků, vědců, vývojářů a dalšího personálu bude pro historii pouze nenaplněným dokumentem. Přímé propojení jakékoliv strategie s občanem je dáno přidělením státních finančních prostředků na její realizaci, protože se každý na tvorbě a spotřebě těchto prostředků parciálním způsobem podílí. V praxi následuje na jedné straně alokace prostředků a na straně druhé je zajišťována kontrola plnění obsahu programů, projektů, záměrů, termínů i hospodárnosti využití financí.

Důvodem zařazení sociálně filozofické „předehry“ ke Strategii obranného výzkumu a technologií pro NATO je i výňatek z úvodního slova profesora Tondla v [1]: „*Si duo loquuntur idem, non est idem. Si duo accipiunt idem, non est idem.* (Hlásají-li dva totéž, není to totéž. Přijímají-li dva totéž, není to totéž.)“.

Je však potřebné tuto myšlenku trochu dopřesnit. Jestliže přijmeme představu, že slůvko „tutéž“ neznamená absolutní shodu, ale určitou generalizovanou s odchylkami v postupech, pak podstata hlásání i přijetí, spočívající ve změně ze stavu A do B, zůstává u obou účastníků dialogu zachována.

Pro zkrácení úvah budou následující myšlenky vyjádřeny jen heslovitě:

- Členstvím v NATO přijala Česká republika obecné hodnoty týkající se společné obrany s ostatními členskými státy a v tomto směru se zařadila do nadstátní občanské společnosti pro níž jsou otázky bezpečnosti a obrany »věcí veřejnou«.
- Věda, výzkum, vývoj a technologie ve prospěch obrany a bezpečnosti mají dva rozměry: jeden ke společným problémům NATO a druhý k vnitřním potřebám České republiky a její armády. Oba jsou ve svých důsledcích součástí hodnoty našeho potenciálu v celkovém potenciálu NATO.
- Dialog mezi vědou a společností má specifické aspekty. Probíhá na úrovních:
 - a) **mezinárodní občanské společnosti** – představitelé mezinárodní vědecké komunity (z nich někteří mohou být z České republiky), tj. řešitelé mezinárodních projektů, příslušníci společných mezinárodních pracovišť, zástupci vědeckých, výzkumných ap. mezinárodních orgánů, kteří by měli vést dialog s odpovídajícími partnery mezinárodních politických, kulturních a ekonomických grémíí, orgánů a organizací (z nich někteří mohou být rovněž z České republiky);
 - b) **národní občanské společnosti** – představitelé vědecké komunity České republiky (mezi nimiž by měli být naši zástupci v mezinárodní vědecké komunitě), tj. řešitelé národních projektů, programů, představitelé organizací zabývajících se vědou, výzkumem, vývojem, technologiemi i jejich infrastrukturou, členové různých orgánů, organizací, zájmových skupin, kteří by měli vést dialog s kompetentními politickými, ekonomickými, kulturními a správními partnery.
- Mezinárodní strategie (např. NATO) je vytvářena na principu konsenzu, ale je zřejmé, že větší potenciál některých členských států zpravidla přináší rozsáhlejší množství vědeckých poznatků, umožňuje komplexněji řešit problémy a precizněji formulovat směry nového výzkumu, vývoje a technologií. Představitelé vědecké komunity jsou i z hlediska schopnosti posoudit nové návrhy vybaveni kvalifikovanějšími znalostmi a komplexnějšími souvislostmi. Vytvářejí silné soutěžní prostředí, ale na druhé straně umožňují přístup k informacím, které v menších státech dovolí výrazně omezit zkoumání již vyzkoumaného, a tím i usměrnit schopnosti reálného potenciálu těchto států do směrů, které skýtají možnost dosažení mezinárodně srovnatelného úspěchu.
- Mezinárodní strategie jsou určeny pro ovlivnění vědy a výzkumu ve prospěch mezinárodní občanské společnosti nebo její části, např. u NATO je strategií určeno jak výsledky mohou vytvořit potřebné podmínky pro zlepšení schopností organizace NATO. Nezabývají se tolik dalšími souvislostmi, které jsou nezbytné pro zajištění

národních úrovní strategií a potřeb bezpečnosti a obrany. To znamená z hlediska národních přístupů a zdrojů pro využití potenciálu následující možnosti:

- a) na plnění mezinárodních cílů použít všechny národní zdroje,
 - b) na plnění mezinárodních cílů vyčlenit jen část národních zdrojů (menší, stejnou, větší),
 - c) na plnění mezinárodních cílů nevyčlenit žádné národní zdroje (užívat pouze mezinárodní zdroje nebo se neúčastnit na plnění).
- Mezinárodní strategie je pro národní politiku a strategii v oblasti výzkumu a vývoje orientací, nikoliv dogmatem. Je dokumentem orientačním a zároveň jistou zárukou, že v případě dodržení navržené orientace vlastního potenciálu je možné dosahovat úspěchů v mezinárodně očekávaných oblastech. To je jistě velmi významné pro aplikovaný a cílený výzkum, pro experimentální vývoj i pro výrobu. A do těchto oblastí je zpravidla významnou měrou orientována státní finanční podpora. Jestliže jsou v úvahách ekonomiky transformujících se států, které rovněž transformují způsoby státní podpory výzkumu a vývoje, kdy se zjevně nedostává potřebného množství státních zdrojů a jsou hledány cesty k jejich rozšíření, pak nevyužití takových dokumentů v plném rozsahu možných aplikací je hazardováním s poskytnutou mezinárodní podporou. Není poskytnuta přímo. Nabízí svá řešení ve zprostředkovaném upřesnění strukturálních změn v oblastech vědy a výzkumu.
 - Národní politika a strategie například v oblasti obranného výzkumu a vývoje, by měly nalézat postupné cesty k co nejužšímu zesouladění společných mezinárodních a samostatných národních zájmů. Tyto kroky nejsou uskutečnitelné mimo formy dialogu uvnitř vědecké komunity, mezi představiteli vědy a politickými, ekonomickými nebo kulturními partnery.

Základní myšlenky strategie obranného výzkumu a technologií pro NATO

Tato strategie (viz [2]) by měla doprovázet činnosti všech organizací obranného výzkumu a technologií v NATO, včetně RTO (Organizace NATO pro obranný výzkum a technologie), hlavní skupiny vyzbrojování, NC3A (řídící agentura a poradní velitelské stanoviště NATO), SACLANTCEN (výzkumné středisko vrchního velitele spojenec-kých sil v Atlantiku) a NIAG (poradní skupina NATO pro průmysl). Uskutečňuje společné zaměření. Bude zajišťovat odpovídající pokračování výzkumných etap, úroveň a úspěšnost obranného výzkumu a technologií NATO.

Strategie je prezentována ve třech dílech. První díl obsahuje strategii. Druhý díl poskytuje doporučení pro činnosti, která budou nezbytné pro realizaci strategie. Třetí díl obsahuje informační zázemí považované za důležité pro pochopení obranného výzkumu a technologií NATO a materiál vztažený ke specifickým aspektům strategie.

Obranný výzkum a technologie v NATO existují k zajištění stavu, který Alianci zajistí používání nejlepších vědeckých a technických schopností a znalostí, kterými jsou členské státy připraveny běžně disponovat.

Potřeba obranného výzkumu a technologií vyplývá z politické situace, odpovědnosti za uskutečnění nezbytných opatření, která zajistí, aby rizika a ohrožení, která mohou vzniknout v konkrétních společenskopolitických podmínkách, bylo NATO schopno svými vojenskými schopnostmi a vojenským uměním spolehlivě řešit. V současné době

jsou rovněž v popředí zájmu problémy, spojené s individuálními národními podmínkami, jejich integrací do celku pro účely NATO, a problémy společného použití sil pro vojenské i nevojenské účely.

Nejlépe fungující směr převodu požadovaných schopností do NATO je vložení vědeckých poznatků, znalostí, principů do výzbroje, prostředků, technologií při jejich vytváření. To vyžaduje:

- směnu na úrovni států, vzájemné porozumění a, pokud je to možné, spolupráci ve výzkumu na technologiích, včetně řešení problémů jak jsou tyto technologie použitelné ve zbraňových systémech;
- aby tyto zbraňové systémy, které jsou produkovány národními průmysly v akceptovatelných cenách, byly schopny porazit nebo zabránit vnímaným ohrožením;
- aby státy měly společné technologické základy, které přispívají ke stabilitě, rovnováze a pohodě Aliance; a
- aby nejlepší schopnosti byly vytvořeny v rámci synergického efektu při společné práci na problémech.

Poslání obranného výzkumu a technologií NATO je v zajištění toho, aby tyto úkoly mohly být realizovány.

Operátoři a plánovači spojeneckých a národních operací se shodli, že rozhodující a klíčové složky vojenských schopností je možné obecně popsat takto:

1. Schopnost vidět a pochopit, co se děje a uskutečnit efektivní rozhodnutí založené na těchto pochopeních.
2. Schopnost zasadit síly a přerušit činnost protivníka (kde, kdo a jak).
3. Schopnost chránit sebe a společné prostředky.
4. Schopnost operovat flexibilně a rychle, v rozličných úrovních konfliktů, v různém prostředí.
5. Schopnost využít vlastní prostředky co nejefektivněji jak je to možné a potlačit podobné schopnosti protivníků.

Z těchto obecných popisů vystupují významné cíle schopností, které mají vztah k obrannému výzkumu a technologiím NATO. Závisí na současném stavu technologií. Budou se rozvíjet s časem. Cíle schopností, které budou sloužit jako zaměření pro obranný výzkum a technologie NATO jsou orientovány do následujících předmětných oblastí:

- I. informace a rozhodování,
- II. zasazení sil a přerušení protivníka,
- III. ochrana sil a prostředků,
- IV. flexibilní reakce,
- V. efektivní a účinné užití prostředků.

Tyto cíle schopnosti sil budou sloužit pro zaměření výzkumné a technologické komunity v NATO. Odpovídají plnění požadavků kladených na NATO a jednotlivé státy. Je nutné poznamenat, že nejsou dogmatickými cíli, ale reflektují potřeby, které jsou založeny na úlohách i skutečném stavu technologií.

Pokud má obranný výzkum a technologie NATO hrát správnou roli, musí být klíčovým spolupracovníkem schopností sil NATO, musí podporovat Alianci ve vedení předního okraje technologických změn a musí zajišťovat flexibilitu, která by mohla být vyžadována v budoucnosti, teprve potom budou zajištěny strategické potřeby, které musí být sledovány. Strategické teze budou poskytovat správné zaměření pro členy obranného výzkumu a technologií uvnitř NATO a když se budou dodržovat, budou zajišťovat nejvýhodnější užití obranného výzkumu a technologií ke splnění jeho cílů a poslání.

Tři všeobecné strategické elementy, mezi nimiž nelze stanovovat prioritu, vytvářejí společně strategii obranného výzkumu a technologií pro NATO:

- I. Poskytovat prvotřídní výzkum a technologie pro NATO a členské státy, který bude včas přispívat k definování a vyřešení potřeb NATO.
- II. Zajišťovat pružnost a inovace s ohledem na obranné technologie, jejich zdroje a směry jejich určení.
- III. Vývoj společného zaměření obranného výzkumu a technologií pro NATO.

Pro uvedení Strategie obranného výzkumu a technologií pro NATO do praktického života je navrhováno šest obecných strategických iniciativ nebo lépe počátečních kroků. Některé z nich vyžaduje pečlivé promyšlení před rozhodnutím o jeho použití, zejména vzhledem k jejich komplexnímu obsahu a pojetí. Protože zbývající iniciativy (počáteční kroky) je možné hodnotit jako mnohotvárné. Obsahují hodně samostatných činností, které mají společný průnik v cílech těchto iniciativ. Strategickými počátečními kroky jsou:

1. Zaměření na vztahy se zadavatelem (uživatelem)

Pro RTO je několik partnerů: jednotlivé státy Aliance, hlavní velení NATO, mezinárodní vojenský štáb a mezinárodní štáb velitelství NATO. Domluvené práce by měly být promítnuty v etapě definování programu obranného výzkumu a technologií tak, aby uspokojily potřeby všech uživatelů. Současně je důležité, aby to bylo všem uživatelům jasně sděleno. Uživatelé mají vidět obranný výzkum a technologie jako prvek vnímající a hodnotný.

2. Ustanovení obecných záměrů NATO pro obranný výzkum a technologie

RTO by měla pracovat ve prospěch souladu zajištění potřeb organizace NATO a jednotlivých členských států. To musí být v interakci regulováno ve vzájemné kooperaci a dialogu.

3. Zavést strategický přehled a analýzy nových technologií vyvinutých v laboratořích

RTO musí být schopna posoudit možné aplikace vyvinutých technologií pro potřeby obrany a bezpečnosti, i když jsou v současných strukturách nekonvenční. Mohou vznikat v civilním průmyslu nebo na univerzitách. Přemýšlení o jejich užití pro obranu by mělo být trvalou povinností každého.

4. Pokusit se založit virtuální laboratoře

Koncepce virtuálních laboratoří, ve kterých týmy odborníků v navrhované technologii pracují společně k vytvoření laboratoře pro vývoj v několika státech. To nabízí potenciál nejlepší spolupráce mezi experty při nižších nákladech a zkracování času.

Existuje možnost vzniku potíží s takovými přístupy na mezinárodním poli, ale potenciál je významný.

5. Prozkoumat postoje ke společnému předvádění technologie

Takové společné předvádění technologií může posunout kooperaci v obranném výzkumu a technologiích NATO na novou úroveň, může napomoci zkvalitnění služby uživatelům, ale i řešitelům nebo průmyslu.

6. Zajistit optimalizaci struktur a operací

Management RTO požaduje, aby se sestavování organizace obranného výzkumu a technologií přibližovalo řešeným problémům. Pracovní procedury by měly dovolovat pružnost a citlivost na rychlé a efektivní komunikování.

Strategie obranného výzkumu a technologií pro NATO vypadá jednoduše a některá její opatření se mohou jevit jako samozřejmá. Převádění strategie do praxe nicméně bude potřebovat iniciativu, inovace, obětavou oddanost, tvrdou práci a trvalou pozornost. Každý, kdo bude participovat na obranném výzkumu a technologiích NATO, musí prokázat tyto kvality, aby obranný výzkum a technologie byly zadavateli a uživateli hodnoceny jako relevantní. Potřeba strategie je stále víc a více naléhavá. Silný, vitální a usilovný obranný výzkum a technologie, podporovaný touto strategií, bude napomáhat při doprovázení NATO do budoucnosti.

Místo závěru

Věda, výzkum, vývoj a technologie jsou společenskými fenomény, které je obtížné řídit, ale vhodné a nutné orientovat a ovlivňovat. V procesech, které jsou v podmínkách obranného výzkumu a vývoje v České republice doposud známy, se v tomto období objevuje nový reálný prvek: Strategie obranného výzkumu a technologií pro NATO. V příspěvku byly otevřeny některé sociologické a filozofické aspekty ovlivňování vědy, které byly rozvinuty o dimenzi mezinárodního prostředí. Měly ovlivnit širší chápání demokratických principů a nejen podřízenosti ve výzkumu ve prospěch společných cílů. V textu byly současně zahrnuty základní myšlenky ze strategie NATO pro obranný výzkum a technologie, které měly motivovat k následnému podrobnému studiu.

Autor příspěvku bude nesmírně zavázán všem čtenářům, kteří budou pracovat na tom, aby rozdíl mezi přečtenou a přijatou informací byl co nejmenší. Je si totiž vědom vážného varování profesora Tondla v [1] na str. 130:

„I nejlépe koncipovaný dialog nebo kvalifikované grémium vytvořené z kompetentních a moudrých osobností neposkytují apriorní garance, že bude vysloveno nejlepší doporučení, nalezena optimální varianta z možných řešení.“

A na konečné sepsání tohoto příspěvku byl autor sám.

Literatura:

- [1] Tondl, L.: Dialog. Sémiotické rozměry a rozhraní dialogu. Filozofický ústav AV ČR. Praha 1997. 216 s.
- [2] NATO Research and Technology Strategy. RTO, AC/323 - D/25. Neuilly-sur-Seine, France 1999.